

УДК 342.734

Ю.М. ПОХОДЗІЛО, канд. юрид. наук,
 Національний університет «Юридична академія
 Україна імені Ярослава Мудрого»

ЩОДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ ПІКЛУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У XVII – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Ключові слова: розбудова системи піклування,
 військовослужбовці, Російська імперія XVII –
 початок XX ст.

На нинішньому етапі політичного та соціально-економічного розвитку в нашій державі необхідно підвищувати рівень державно-правової свідомості, як частини самосвідомості нашого народу. Без глибокого осмислення минулого, яким би складним воно не було, неможливо творити нову державу. Успіх нинішньої спроби перетворення України нерідко пов'язується саме зі становленням громадянського суспільства, яке в свою чергу, передбачає високий рівень індивідуальної відповідальності держави перед своїми громадянами, сформованості та активності всіх громадських сил і рухів, а також їх здатність до самоуправління. Аналіз минулого засвідчує, що елементами зародження системи соціального захисту населення державою поклали початок так званого цивілізованого соціуму нашої держави.

Система громадського піклування, охорони здоров'я в Російській імперії не випадково почала складатися з обслуговування війська. Період XVIII – початок XX століть відмічається зростанням зовнішньополітичної та військової активності Російської імперії. Саме в цей час різко зростають втрати, збільшувалася кількість постраждалих від військових дій, посилюється потреба підтримки та турботи щодо військовослужбовців. Причому, військові стали отримувати соціальну допомогу на-

багато раніше, ніж представники інших станів. Це визначалося всезростаючим впливом військового фактора на повсякденне життя суспільства, суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток російської держави саме в імперський період (XVIII – початок XX століть). Воїнами-каліками або військовими інвалідами називали військовослужбовців, що стали нездатними до служби із-за старості, отриманих ран, каліцтв або хвороб.

Розглядаючи пенсійні установи та соціальну політику по відношенню до військових в Російській імперії, необхідно уточнити, що ми розуміємо, під пенсією та військовим піклуванням. Під назвою пенсійного статуту мається на увазі вся сукупність урядових заходів, метою яких є забезпечення військовослужбовців після закінчення служби, а також винагородити їх за понесені труди і самопожертву. Таким чином, ця подвійна мета ставила два основні принципи: 1) держава надає службовцям забезпечення тільки після служби, тільки кошти, необхідні для задоволення самих життєвих потреб; 2) уряд видає винагороду або за довготривалу службу, або за особливі заслуги, такі як: рани, військові подвиги та ін. Перше виражається в інвалідному утриманні, призначені до різних посад і т. ін., друге власне в пенсіях, дотаціях, пожиттєвій оренді та ін. Тому, розглядаючи різні пенсійні кодекси, необхідно строго відрізнити в них переважання того або іншого принципу, тому що від них, як від вихідних пунктів, залежать інші подробиці кожного статуту [1, с.315–316].

Розвиток благодійності по відношенню до військовослужбовців в Російській імперії пов'язано з заснуванням регулярної армії Петром I. Практикувалися в той час, а потім протягом майже двох століть тривалі терміни служби, які змушували людину поривати всякі зв'язки з сім'єю і своїм станом. Тому гостро постало питання про піклування за тими, хто став нездатним залишатися в лавах армії. Військовий стан потребував особливого соціального захисту, власної системи піклування.

Початковий етап формування системи піклування військових співпав з прийняттям Пе-

тром І указу від 03.05.1720 р. про виділення військових в особливу групу піклуємих осіб [2, с.750]. Пізніше, коли система громадського піклування остаточно сформувалася, її стали розуміти як культурну форму благодійності, яка включала в себе державне забезпечення недієздатних (в тому числі пенсійне забезпечення та утримання в притулках та богадільнях) і допомога військовим з боку приватних осіб чи їх товариств.

До XVIII ст., якщо і видавалися укази стосовно забезпечення поранених та калік, то це було лише винагородою за похід і правом інвалідів на помісну і грошову платню виникало тільки тоді, коли уряд знаходив потрібним висловити їм свою вдячність. У XVIII ст. майже не зустрічається таких конкретних норм, а в указах про винагороду, остання пояснювалося формулюванням – «відставних за старістю, дряхлістю, за ранами і каліцтвом офіцерів і рядових». Це зобов'язувало уряд піклуватися за постраждалими війнами, насамперед, тими хто не мав власного даху, кута або близьких. Таким чином, з майже офіційного нагородження піклування перейшло у вид урядової благодійності незаможним інвалідам.

У XVIII ст. продовжувалося і систематизувалося утримання інвалідів у монастирях і богадільнях, надання відставним пораненим різного роду посад, призначення винагороди за рани, як пораненим, так і їх сім'ям, надання земельних ділянок для поселення, грошей на покупку господарства і реманентна з великими пільгами в платіж повинностей тощо.

Війни під час царювання Петра I дали масу поранених і калік, і питання про їх забезпечення стали особливо гострими. Однак уряд не мав достатньо коштів для створення ефективною системи соціальної допомоги військовим. Згідно указу від 09.02.1710 р. престарілі, поранені та покалічені офіцери, урядники і солдати, визнані при огляді придатними ще до служби, розсилалися по губерніях для навчання нових рекрутів, а ті, що втратили вже здатність бути корисними на службі направлялися в московські богадільні [3, с.250]. Спеціально щодо піклування військових інва-

лідів говорилося в «Інструкціях та артикулах військовому Російському флоту» 1710 р. Зокрема, вказувалося, що всякий, хто отримав в битві або на кораблі рану, повинен бути утриманий за казенний рахунок і понад те здобувати повну платню; який втратив ж якогось члена або який став калікою отримував право на винагороду, дивлячись по тяжкості каліцтва. У Морському Статуті 1720 р. підтверджувалося надання в разі небажання піклуватися в госпіталях, права йти з паспортом і платнею за рік, де особа захоче. Повілялося всіх офіцерів і нижніх чинів, визнаних військовою колегією нездатними до служби по причині поранення, каліцтва або старості, поміщати на проживання в монастирі і богадільні та видавати їм довічне утримання згідно гарнізонних окладів. Через два роки, однак, внаслідок численності військових інвалідів, розмір виплат був зменшений, право на нього збереглося лише за особами, хто дійсно оселився в монастирях і в богадільнях [4, с.44].

Найбільш популярною в XVIII ст. мірою піклування військових калік було направлення їх на проживання або взагалі на постриг у монастирі. Для того, щоб закріпити вакансії ченців за відставними та військовими каліками Петро I в 1723 р. заборонив стригти в ченці осіб з інших станів. Хлібне та грошове забезпечення для відставних військових брались з монастирських доходів, які призначалися на утримання ченців. Розмір окладів коливався залежно від чину. Спочатку вибір обителі був наданий самим інвалідам, існувало обмеження тільки щодо Троїцького Олександрівського монастиря та Троїце-Сергіївської Лаври. Однак скоро з'явилася нерівномірність в числі піклуємих у монастирях, що відбивалося на їх утриманні, тому уряд змінив порядок визначення утримання, це право було надано Синоду, який направляв інвалідів туди, куди він вбачав це за потрібне [5, с.20]. Із 1720 р. деякі монастирі були закриті для інвалідів, потім коло осіб, що мали право на піклування в монастирях, обмежилось лише особами, що не мали ні дворів, ні хати, ні рідних. У 1736 р. було заборонено вже когось постригати, та-

ким чином залишилося лише піклування у вигляді годування при обителях. Втім, обов'язкового постригу не було і раніше, а не охочі брати чин ченця або годуватись при монастирі отримували паспорт і були вільні у виборі місця проживання [6, с.49]. З 1742 р. з'явився новий вид піклування інвалідів - поселення на вільних місцях, але тільки тих, які будуть звільнені від польової гарнізонної служби [5, с.23]. Одружені і сімейні інваліди також розподілялися на проживання до монастирів, з тією лише різницею, що жили ці інваліди не в самому монастирі, а поблизу від обителі. Цікаво, що і інваліди-іноземці приймалися на утримання на тих же засадах як і православні. Монастирське утримання воїнів калік було досить скромним, та й воно не завжди реалізовувалося в повній мірі. Так, наприклад, в 1745 р. був обмежений прийом інвалідів через недостатність коштів. З часом всі вакантні місця в монастирях виявилися зайнятими і уряд став шукати інші способи піклування за старими, хворими солдатами та офіцерами. Офіцерів, наприклад, призначали до «неважких» посад, наприклад зі збору провіанту, фуражу, до опису та межеванню земель, а нижні чини з відставних отримували місця сторожів в колегіях та канцеляріях, де їм надавалися казенні квартири [7, с.49]. Окрім цього створювалися і альтернативні установи для піклування за покаліченими воїнами, на утримання яких кошти надавалися з Колегії Економії.

Катерина II указом від 26.02.1764 р. звільнила монастирі від піклування за військовослужбовцями в їх стінах. Одночасно із зверненням більшості монастирських маєтків у казну Катерина II ухвалила надалі військових інвалідів в монастирі не посилати, а направляти на проживання в спеціально зазначені міста, нараховувати їм платню за особливими окладами, щорічні асигнування на ці цілі складали 80 тис. руб. [4, с.44].

Інваліди, що знаходилися на момент видання указу в монастирях, підлягали перегляду, придатні до служби, дивлячись за їх здібностями і бажанням, направлялися на службу,

інші прямували в призначені для інвалідів міста; деякі хто обжилися вже в певній місцевості були оставлені на колишніх місцях проживання. Було спеціально встановлено видавати цим інвалідам «грошову платню»: гвардії обер-офіцерам по 100 руб., унтер-офіцерам по 20 руб., капралам і рядовим по 15 руб., а представникам інших полків підполковникам по 120 руб., майорам по 100 руб., капітанам по 65 руб., поручикам по 40 руб., підпоручик і прапорщикам по 30 руб., унтер-офіцерам по 15 руб., капралам і рядовим по 10 руб. кожному [7, с.123]. Цей «пенсіон» поширювався лише на тих осіб, хто відправлявся не в свої маєтки, богадільні або до родичів, а лише для «цивільного» проживання у вказані міста. Фактично, вперше в російському законодавстві була офіційно встановлена військова пенсія під назвою «інвалідного утримання». На початку XIX в. пенсійна система продовжувала вдосконалюватися. Указом від 21.05.1803 р. було визначено, що офіцери, які прослужили двадцять років, отримують інвалідне утримання, тридцять років – половинну платню, а сорок років – повну грошову платню у вигляді пенсії.

В XVIII ст. була зроблена спроба реформування системи піклування покалічених воїнів, ліквідується основний механізм цієї системи – піклування при монастирях. На той час монастирське піклування військовослужбовців відіграло видатну роль, так як держава сама не могла впоратися з цим тягарем, а суспільство не дозріло ще до створення ефективної соціальної допомоги військовим.

Після знищення монастирського піклування важливу роль стали грати богадільні та інвалідні будинки. У XVIII ст. влада знаходила вельми оригінальні способи фінансування їх утримання. Так, в 1714 р. на утримання поранених і покалічених солдат був призначений так званий «вінцевий збір», тобто з весіль. До 1714 р. належало «з першошлюбних по 12 коп., з полуторошлюбних по 18 коп., зі старошлюбних по 25 коп., з троєшлюбних по 30 коп.». З 1714 р. цей збір був подвоєний і застосовувався на утримання лазаретів, на утримання і лікування хворих і поранених солдатів. У

1730 р. вийшло підтвердження цього указу, причому встановлено було ще брати «за лист і на відвоз» по алтину [5, с.29].

У 1775 р. були засновані в багатьох містах «Прикази громадського піклування», яким було довірено і піклування про інвалідів, причому вони піклувались на загальних засадах з іншими.

У 1796 р. зроблено перші спроби створення інвалідних рот. З 1803 р. повсюдно були сформовані інвалідні роти при батальйонних гарнізонах і називалися вони, як тоді було прийнято, за прізвищами ротних командирів. У 1811 р. був оголошений указ «Про устрій інвалідних рот і команд і складання з них рухомих інвалідних рот і службових інвалідних команд». Всі інваліди рот і команд називалися військовими інвалідами і поділялися на три розряди: рухливі, службовці і нездатні (до несення служби). Інваліди кожного розряду утворювали особливі команди, що знаходилися в підпорядкуванні командирам батальйонів внутрішньої варти. Команди інвалідів першого розряду, або рухомі інвалідні роти, спочатку призначені були для служби при госпіталях, але згодом стали засновуватися також у відомствах палацовому, провіантському, комісаріатському, гірському та ін., у фортецях і при округах військових поселень.

До кінця царювання Миколи I всього інвалідних команд було: гвардійських інвалідних рот – 15, рухомих інвалідних рот різних відомств і найменувань – 1041, повітових інвалідних команд – 564 і етапних – 296. У 1862 р. інваліди були перейменовані в нездатні, а в 1864 р., зі скасуванням корпусу внутрішньої варти, скасовані були і інвалідні команди. Замість їх створені були повітові, етапні, госпітальні та інших найменувань команди, які вже зовсім не мали відношення стосовно піклування. Найменування «інвалідні» зберегли тільки особливі команди, що склалися до початку 1880-х рр. при кожній гвардійській частині. Зі скасуванням інвалідних команд, нездатних осіб повинно було направляти в особливі збірні команди при деяких губернських батальйонах. Збірні команди в

1874 р. теж були скасовані. З того часу нездатні до стройової служби залишались при своїх частинах, але призначалися на нестройові посади. Непридатні до військової служби звільнялися.

Нездатні до особистої праці інваліди, у разі браку власних коштів до життя, родичів, котрі хотіли взяти їх на своє утримання, одержували від скарбниці по 3 крб. на місяць. Ті, що потребували постійного догляду розміщувалися у богадільні та благодійні заклади, або доручалося піклування за такими особами благонадійним особам, з платою від держави вартості утримання такого піклуемого, але не більше 6 руб. на місяць.

Що стосується пенсійного забезпечення військових і членів їхніх сімей, то спочатку утримання від держави отримували лише ті відставні офіцери і нижні чини, які не могли розраховувати на власні кошти або матеріальну підтримку сім'ї та родичів. Такий порядок діяв до 1764 р., коли був прийнятий загальний пенсійний статут. У відповідності з цим документом, всі військові чини, які прослужили в армії не менше 25 років, незалежно від їх матеріального положення, отримували при відставці пенсію: у розмірі половини окладу, якщо термін служби становив 25–35 років, повного окладу, якщо він перевищував 35 років. Пенсійні терміни скорочувалися для службовців у віддалених краях імперії, а час, проведений в походах проти ворога, зараховувався удвічі.

Крім пенсійного забезпечення, державне піклування престарілих військових та інвалідів передбачало також утримання спеціальних закладів, де могли б міститися ті, хто потребував догляду. Згідно з положенням про богадільні, за наявності вакансії туди міг бути поміщений кожний відставний офіцер і нижній чин, кому через старість або каліцтва потрібно особливе утримання. Режим в таких закладах був досить м'яким: з дозволу доглядача всі піклуємі особи могли відвідувати своїх родичів або приймати їх щодня з 9:00 ранку до 9:00 вечора. Мешканці богадільні могли виключатися з неї за бажанням, «але не

інакше, як за строгим засвідченням того, що родичі або знайомі, що приймають їх до себе на проживання, мають способи до їх утримання, і що виключені з богадільні не будуть просити милостині» [2, с.752].

До середини XIX в. законодавча складова піклування стосовно покалічених воїнів і відставників і раніше залишала бажати кращого. Різні заходи щодо військового піклування і пенсії, видавані протягом кількох сотень років, за своїм духом і формами відрізнялися надзвичайною різноманітністю; пенсійні закони кожного царювання мали свій особливий напрям та часто суперечили один одному і не зважаючи на це, всі увійшли в «Звід Військових Постанов». Закон про інвалідне утримання військових чинів, виданий в 1764 р., продовжував діяти і через сто років, хоча було очевидно, що обставини, які спонукали видати його, вже не існували. Були очевидні зовсім безглузді в нових умовах норми, що зустрічалися в пенсійному законодавстві, наприклад: побудова будинків на 9 руб. сріблом, відпустка пенсій на 40 коп. сріблом і т. ін. Правила про поселення відставних нижніх чинів на казенних землях були взяті із законів імператриці Катерини Другої; пенсійний статут 1827 р. запозичений частково із закону 1802 р. і головним чином, з гірського пенсійного статуту Павла I [1, с.315–316]. У цьому виявлялося постійне запізнення влади з реформуванням військово-пенсійного законодавства. Наприклад, в період російсько-японської війни 1904–1905 рр. продовжували діяти тимчасові правила піклування сімей піклуємих на війну нижніх чинів від 25.06.1877 р.

Важливим елементом російської системи громадського піклування військових став Комітет про поранених, заснований Олександром I в 1814 р., у відання якого надійшов Інвалідний капітал. К початку 1864 р., завдяки комітетові допомога надавалась більше 18 тис. калік і поранених військовослужбовців та членів їх сімей. Витрати на ці потреби становили близько 1 млн руб. на рік. Основним джерелом коштів як і раніше залишався Інвалідний капітал, інші капітали комітету (а до

цього часу він мав у своєму розпорядженні 17 іменних капіталів) мали вузько цільове призначення, яке відповідало їх невеликим заходам. Число осіб яким надавалась допомога збільшилася головним чином за рахунок завершення будівництва будинків для сімейних інвалідів. Військово-благодійною діяльністю займалися не лише громадські об'єднання, а й приватні особи.

Під час царювання Олександра III соціальний захист військових, який опирався на широку благодійність, досяг найбільшого розмаху. Серед них перш за все Товариство заохочення трудолюбія. Воно знаходилося під августійшим заступництвом імператриці. У Москві товариству належали будинок для виховання сиріт вбитих воїнів і притулок покалічених воїнів. У 1881 р. в притулок знаходилося на піклуванні 72 людини – сліпі, безрукі, безногі і т.д. З часом число осіб яким надавалась допомога росло і до 1887 р. притулку належали 11 будинків, побудованих за кошти благодійників.

Активну військово-благодійну діяльність продовжували проводити вже добре відомі товариства. Постійно розширювалось коло осіб, які отримували допомогу від «Червоного Хреста» і Піклувальництва допомоги сім'ям нужденних воїнів. Ці об'єднання мали місцеві відділення в різних містах Російської імперії. Одним з основних напрямків діяльності Піклувальництва допомоги нужденним родинам воїнів як і раніше залишалося забезпечення осіб, що втратили зір. З часом цей напрямок очолило Маріїнське піклувальництво допомоги сліпим. Загальну картину військової благодійності кінця XIX – початку XX ст. визначали великі товариства – «Червоний Хрест», Піклувальництво допомоги нужденним родинам воїнів, «Білий Хрест», а саму важливу роль, як і раніше грав Комітет про поранених.

Масштаби Першої світової війни зажадали нового вирішення проблеми надання допомоги пораненим і покаліченим воїнам. Ініціативу в умовах загального патріотичного піднесення взяли на себе земці. Виникли Всеросійський земський союз допомоги хворим і пораненим

воїнам і Всеросійський союз міст. У рамках цих союзів і розгорнулася велика діяльність з надання допомоги хворим і пораненим воїнам, створені спілками громадські організації займалися відкриттям госпіталів, формуванням санітарних поїздів, заготівлею медикаментів та білизни та ін.

Проводилися всеросійські наради по обговоренню та налагодженню допомоги покаліченим військовослужбовцям. Так з 5 по 7 жовтня 1916 р. в Москві пройшло Народа представників земств з питань здійснення земствами допомоги покаліченим воїнам, на якому були спеціально розглянуті проблеми надання конкретної санітарної та соціальної підтримки інвалідам війни, підведені перші підсумки цієї діяльності.

12–13 березня 1915 р. на нараді уповноважених було вирішено заснувати особливий відділ при Головною Радою повинен був зайнятися розробкою питань: 1) допомоги калікам; 2) способів вишукування коштів; і 3) проведення в життя вироблених заходів. Відділ почав функціонувати 2.10.1915р. Медична Рада в справах допомоги калікам, перш за все встановила наступні загальні положення: 1) допомога калікам повинна скласти обов'язок держави і турботу суспільства; 2) організація та ведення всієї справи повинні знаходитися в руках земств, міст та їх союзних організацій; 3) допомога калікам повинна полягати в лікуванні, відновленні та підтриманні працездатності, організації трудової допомоги і піклування; 4) допомога, як лікувальна, так і трудова, повинна бути наближена до нужденних у ній [8, с.28–30].

14–15 липня 1916 р. відбулася спільна нарада лікарів Всеросійського союзу міст і Всеросійського земського союзу, на якому було зазначено, що у відношенні допомоги калікам зроблено все ж дуже мало. Однією з головних ідей, озвучених на нараді, була ідея надання «трудової допомоги» інвалідам. В.П. Доброхотов заявив про те, що «Десятки тисяч безруких, безногих воїнів, сотні тисяч частково втратили працездатність стоять вже перед суспільством і державою. Віддавши на захист

батьківщини найдорожче – своє здоров'я, свою здатність до праці – вони чекають і просять допомоги, так як розмір пенсії за законом від 25.06.1912 р., в середньому сто рублів з невеликим в рік для звичайного пересічного, не забезпечить їм найнеобхіднішого у житті, розраховувати ж на скільки-небудь значне збільшення останньої з боку держави навряд чи можливо зважаючи на фінансові утруднення. З іншого боку, навіть при порівняльній забезпеченості пенсією, життя молодого інваліда без самостійного заробітку, пов'язаного з працею, повинно представлятися вкрай жалюгідним, позбавленим будь-якого сенсу. Тому борг суспільства і держави прийти на допомогу калікам у своєму практичному здійсненні повинен переслідувати двояку мету: підняти матеріальну забезпеченість останніх і підняти їх у власних очах, надавши можливість стати цінними членами суспільства. Ця обставина з одного боку, а з іншого, – інтерес загальнодержавний в сенсі створення цінностей і використання для цього працездатності, що залишилася у покаліченого, особливо, коли ряди навчених працівників за час війни сильно порідшають, висувають необхідність проведення ідеї трудової допомоги, яка є за загальним визнанням найбільш моральною формою, так як праця піднімає людську гідність, а не принижує її, як це робить милостиня» [8, с.102].

Земці та громадськість виношували великі плани надання допомоги покаліченим військовослужбовцям, розробляли спеціальні програми, але революційні події 1917 р. перешкодили реалізації задуманого. Поступово почалося згорання благодійної допомоги, припинили існування багато громадських комітетів і організацій, але революційна епоха дала імпульс розвитку власних громадських організацій інвалідів. Все, що до цих пір робилося для інвалідів, відбувалося за задумами і на кошти державних мужів і громадських діячів, а не самих інвалідів, тепер ініціатива перейшла до них до них. На гребені революційної хвилі стали самоорганізовуватись самі різні соціальні, професійні групи і прошарки російського суспільства. У повний голос зая-

вили про себе і покалічені військовослужбовці. Повсюдно стали виникати регіональні, міські союзи і відділи покалічених військових, вони ж делегували своїх представників в Ради та виконкоми.

Таким чином, інститут соціального захисту населення має глибокі історичні корені, постійно еволюціонує і вдосконалюється. З кожним наступним роком він набуває більш чітких форм, системної, впорядкованої, цілеспрямованої і, головне, законодавчо оформленої політики держави.

Соціальний захист слабких незаможних людей у всі часи відбивав сильні духовні сторони людської суспільної культури, саме тому досвід історії соціального захисту має особливу культурно-моральну та історико-правову актуальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Исторический очерк призрения отставных военных чинов в России с XIV до конца

XVII века // Военный сборник. – 1863. – № 12.

2. Форсова В. В. Общественное призрение военных и их семей в дооктябрьской России / В. В. Форсова // Вестник РАН. – 1996. – Т. 66. – № 8. – С. 750–758.

3. Власов П. В. Благотворительность и милосердие в России / П. В. Власов. – М. : Центр-полиграф, 2001. – 443 с.

4. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. Т. 25. – СПб., 1894.

5. Столетие Военного министерства 1802–1902. Александровский комитет о раненных / Исторический очерк. – СПб. – 1902.

6. Стог А. О общественном призрении в России / А. Стог. – СПб., 1818. – 114 с.

7. Быт русской армии XVIII – начала XX века / авт.-сост. С. В. Карпущенко. – М. : Воениздат, 1999. – 336 с.

8. Труды совещания представителей земств по вопросам осуществления земствами помощи увечным войнам, состоявшегося в Москве 5–7 октября 1916 г. – М., 1917.

Походило Ю. М. Щодо питання особливостей розбудови системи піклування військовослужбовців в Російській імперії у XVII – на початку XX ст. / Ю. М. Походило // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 761–767 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12pjmnp.pdf>

Розглянуто систему піклування військовослужбовців в Російській імперії з XVII – початку XX століть, зроблено спробу аналізу особливостей правового забезпечення соціального захисту даної категорії населення.

Походило Ю.Н. К вопросу особенностей развития системы призрения военнослужащих в Российской империи в XVII – в начале XX ст.

Рассмотрена система призрения военнослужащих в Российской империи с XVII – начало XX столетий, сделана попытка анализа особенностей правового обеспечения, социальной защиты данной категории населения.

Pohodzilo Ju.M. To A Problem of Singularities of Evolution System of Charity Servicemen in the Russian Empire in XV II – in Initiation XX the Item

The system of charity servicemen in the Russian Empire in XVII and early twentieth century, attempts to analyze the features of the legal social protection of the population.